

Gregory O. O. Introduction Methodology consensus approach to solving acute political problems of the modern world.

Today humanity is relevant to the problem of determining the global transformation of the world order, and the systemic nature of the changes that occur on the planet. All this requires an effective mechanism for the management of complex systems, society and the political processes that correlate with them. It is not excluded that in the near future, globalization will unfold not on the basis of equal dialogue of cultures, but on the basis of unilateral influence the values of a consumer society. What will be the Ukraine's development on the existing clan-oligarchic system of democracy it is difficult to predict. But along the way, and the responsibility, even incommensurable with the previous period of existence of the state, lies on its leaders and international organizations, which are able to pull the country out of the narrow confines of national egoism and offer the necessary consensus decisions. Only concerted action of various forces will bring Ukraine on a path of life-affirming.

Keywords: people, politics, democracy, expertocracy, post-industrialism, post-democracy, consensus.

Лисенко Ю. В.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОЛІТИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

У статті розглянуто теоретичні основи політичного прогнозування. Визначено сутність і роль політичного прогнозування в розвитку українського суспільства.

Ключові слова: прогноз, політичне прогнозування, типи прогнозів, державне прогнозування, принципи політичного прогнозування, методи політичного прогнозування, функції політичного прогнозування, етапи політичного прогнозування.

Прогнозування охоплює усі сфери життєдіяльності людини. У сучасному глобалізованому світі без прогнозування неможливо уявити ні політичну ні будь яку іншу сферу суспільства. Політичний прогноз здійснюється одночасно зі зміною політичної реальності, має динамічний характер і характеризується практичною спрямованістю щодо вирішення складних суспільно-політичних проблем.

Недосконалість теоретичної основи прогнозування породжує формування інтуїтивних прогнозів і поширення політичного маніпулювання. Питання вдосконалення понятійного апарату у галузі політичного прогнозування являється достатньо складною і важливою проблемою, що вимагає перегляду і більш досконалого вивчення з

метою систематизації теоретико-методологічних основ та уникнення фрагментарності знань.

У доробку фахівців з проблематики і питань політичного прогнозування слід виділити наступні наукові праці: В.Горбатенко «Політичне прогнозування: теорія, методологія і практика» (К., 2006), А.Коваленко «Політичний аналіз і прогнозування» (К., 2002), О.Панарін «Глобальное политическое прогнозирование» (М., 2000), С.Телешун, А.Баронін «Політична аналітика, прогнозування і політичні консультації» (К., 2001) та ін.

Термін «прогноз» походить від грецького слова «prognosis» і означає передбачення, отримання інформації про майбутній стан будь-якого об'єкта. В практиці зарубіжних науковців категорії прогностики, прогнозування і передбачення є синонімічними. Для вітчизняної школи дослідників, які спеціалізуються на питаннях політичного прогнозування, характерним є їх розмежування [1, 83].

Політичне прогнозування у вітчизняних політологічних енциклопедичних виданнях трактується як:

- процес розробки науково обгрунтованого судження про можливий розвиток політичних подій, шляхи і строки його здійснення;
- передбачення, здійснене на основі аналізу та зіставлення реальних фактів, оцінки діючих політиці сил і тенденцій їх взаємодії [2, 543].

У розмірковуваннях стосовно понятійного апарату політичного прогнозування А.Ахременко, політичний прогноз доречно визначати як ймовірнісне, науково обгрунтоване судження про можливі стани політичних систем, процесів і суб'єктів у майбутньому, тенденцій їх розвитку. На думку дослідника К. Сімонова, необхідно розмежувати політичний прогноз у теоретичній та прикладній політології [1, 84]. На його думку, теоретична політологія розглядає прогнози перш за все як прогнозування політичної макрокартини однієї держави або навіть усього світу, тобто як можливі шляхи розвитку однієї чи декількох політичних систем на тривалий період. Така традиція політичного прогнозування має давню історію – майже всі мислителі минулого намагались створити картину ідеального суспільства, що теж можна назвати прогнозом. К.Сімонов наголошує на тому, що подібні політичні прогнози доцільніше називати політичними проектами майбутнього, оскільки вони носять глобальний характер, мають значний часовий період попередження і намагаються показати можливості базових, принципових для тих чи інших політичних систем якісних змін, які призведуть до суттєвих трансформацій в них.

Саме тому дослідник вважає за потрібне винести політичне проектування, як продукт теоретичної політології за межі політичного прогнозування, що є результатом прикладних політологічних досліджень. Головним, що відрізняє прогнозування у політиці від політичного проектування, дослідник називає наявність ролі, можливих варіантів і термінів досягнення цих станів і тісний зв'язок із оперативною реакцією на них у вигляді політичних рішень [1, 84-85].

Ключовим поняттям для політичного прогнозування є «прогноз» (від грец. *prognosis*, *pro* – наперед, *gnosis* – пізнання). Політичний прогноз, що здійснюється засобами політичної науки, завжди покликаний вирішувати проблеми, що постають як перешкоди для політичного і суспільного розвитку. Він базується, як зазначає В. Горбатенко, на критичному аналізі конкретних ситуацій сьогодення, а тому може виступати як рекомендація щодо виправлення напрямків політичного розвитку через побудову моделей майбутнього, яку не варто ототожнювати з програмою дій [3, 49]. Політичне прогнозування означає різнопланову й багатогранну діяльність з проведення спеціальних наукових досліджень і може здійснюватись як безперервний внесок до політичного процесу або як одноразовий вид діяльності.

У визначеннях українських фахівців С.Телешуна і А.Бароніна прогнозування – це випереджальне відображення дійсності, успіх якого залежить від наступних чинників: 1) наявність усієї доступної, достовірної інформації; 2) знання національних та етнічних особливостей країни, регіону, що досліджується; 3) якісне використання знань за допомогою необхідних методів, що відпрацьовані на основі загальних принципів передбачення; 4) компетентність у цій галузі; 5) творчі здібності, освіта, досвід, здатність об'єктивно оцінювати [4, 82]. Крім цього, як зазначає вітчизняний дослідник О. Оборський, прогнозування в першу чергу має враховувати процеси, що відбуваються в ціннісному і соціально-психологічному вимірах, щонайменше не ігнорувати фактор завжди можливої ірраціональності людини [5, 294-295].

Отже, у політичній науці розрізняють політичне прогнозування як наукове дослідження конкретних перспектив політичної ситуації і як практику вироблення прогнозів. Таким чином, політичне прогнозування орієнтоване на дослідження широкого спектру альтернатив і сценаріїв майбутнього, різнорівневих перспектив і траєкторій поступу людини і суспільства у політичній сфері сучасного суспільства.

У політологічній літературі об'єктом політичного прогнозування виступає політика, її зовнішній і внутрішній напрями, а предметом вважають пізнання можливих станів політичних подій, явищ, процесів. У зв'язку з цим розрізняють внутрішньополітичне і зовнішньополітичне прогнозування. Для впорядкування і розуміння сутності прогнозів вітчизняні науковці [2; 3; 6; 7; 8] пропонують розгалужену їх типологізацію залежно від мети, завдань, методів, об'єктів, характеру, періоду дії, засобів та ін. Окрему увагу потрібно звернути на базові типології.

Серед поширених у політологічній літературі варто виокремити типологію прогнозів за часовими параметрами:

- оперативні (поточні) – до 1 місяця;
- короткострокові – до 1 року;
- середньострокові – до 5 років;
- довгострокові – 15-20 років;
- віддалені – 50 років і більше.

За поставленими метою і завданнями виділяють пошукові і нормативні прогнози [3, 67; 8, 500]. Вітчизняний науковець В. Горбатенко зазначає, що пошуковий прогноз ґрунтується на виявленні і уточненні перспективних проблем, які підлягають розв'язанню засобами політичного управління за умови збереження наявних соціально-політичних тенденцій (наприклад, періодичні прогнози МБРР, ООН). Нормативний прогноз, на думку цього ж дослідника, зорієнтований на визначення шляхів і термінів досягнення бажаного стану об'єкта політичного прогнозування на основі заздалегідь заданих норм, ідеалів, стимулів, цілей, мети [3, 67-68].

Поширеним є визначення типів прогнозу за проблемно-цільовим критерієм, який вказує на мету прогнозу. До прогнозів цього типу відносять:

– аналітичні (здійснюються з метою наукового пошуку пізнавальної цінності різноманітних методів і засобів дослідження майбутнього);

– прогнози-застереження (здійснюються задля безперервного впливу на свідомість і поведінку людей з метою її зміни, спонукати суспільство до прийняття відповідних політичних рішень і таким чином вплинути на небажані для майбутнього тенденції соціального розвитку);

– прогнози розвідники (провокативні концептуальні визначення майбутнього з метою виявлення поглядів і підходів щодо сформульованих проблем з боку ідеологічних противників,

представників інших цивілізацій. До таких прогнозів, на думку В.Горбатенка, можна віднести концепції «кінця історії» Ф.Фукуями й «зіткнення цивілізацій» С.Хантінгтона, адресовані в першу чергу посттоталітарним країна для стимулювання в них самопізнання й виявлення установок на майбутнє) [3, 68].

Різниця між зазначеними типами прогнозів може бути умовною, оскільки вони можуть взаємодоповнювати одне одного або залежати від конкретної суспільно-політичної ситуації.

Політичне прогнозування визначає основні напрями розвитку політики, визначає тенденції змін у політичному середовищі, відображає сукупність різноманітних зв'язків політики з іншими суспільними сферами. Відповідно до цього політичне прогнозування має базуватися на принципах, які реалізуються через конкретні методи науково-прогностичних досліджень. До основних принципів здійснення політичного прогнозування вітчизняні дослідники відносять:

– гносеологічний принцип як об'єктивну підставу політичного прогнозування;

– принцип випереджувальності подій як головну вимогу при здійсненні прогнозування;

– принцип альтернативності, реалізація якого полягає у розмежуванні варіантів і альтернатив політичного життя або його окремих ланок. Більшість зовнішньополітичних і внутрішньополітичних подій, процесів, явищ розглядаються з позиції альтернативності. Основне завдання цього принципу полягає у відмежуванні здійснених варіантів від завідомо утопічних. Джерелами виникнення альтернатив можуть слугувати якісні зрушення, що виникають в умовах соціально-політичних змін різного характеру. Розробляючи альтернативні варіанти, експерти і фахівці зазвичай виділяють оптимістичний, песимістичний і найбільш вірогідний сценарій;

– принцип системності передбачає, що політика одночасно розглядається як єдиний об'єкт і сукупність відносно самостійних напрямів (блоків) прогнозування. Цей принцип дозволяє отримати цілісну модель досліджуваного об'єкта в усій сукупності його прямих і зворотних, ієрархічних і координаційних зв'язків. Прогнозування соціально-політичних процесів ґрунтується на поєднанні врахування історичного досвіду і традицій конкретно взятого суспільства та врахування цивілізаційного досвіду;

– синергетичний принцип у політичному прогнозуванні сприяє переосмисленню традиційних уявлень про соціально-політичні процеси з позицій самоорганізації у складних, різномірних, невірноважених системах. Синергетичний підхід пропонує погляд на політику і суспільство як на системи, яким властиві взаємопроникнення, відкритість, самоорганізація, наявність асиметричних структур, нерегулярність зв'язків і функціональна нестабільність. Політичне прогнозування передбачає врахування таких основних цілей і принципів синергетики: а) складноорганізованим системам не можна нав'язувати шляхи їх розвитку; б) для таких систем існує кілька альтернатив розвитку; в) враховуючи тенденції самоорганізації, можна прискорити еволюцію; синтетично-плюралістичний принцип політичного прогнозування зорієнтований на синтез існуючих науково-теоретичних підходів і модернізаційних методик з метою раціоналізації суспільно-політичного життя; принцип реактивності відповідно до якого майбутня політична ситуація є реакцією на надмірності і крайнощі попереднього періоду. Російський вчений О.Панарін, характеризуючи це явище, відмічає, що у принципах реактивності виражається специфічна динаміка культури, яка розвивається за законами драми. У глобальному політичному прогнозуванні принцип реактивності (механізм культурної драми) має важливе евристичне значення [9, 12];

– принцип рентабельності передбачає дві основні вимоги: по-перше, співмірність прогнозованих знань про об'єкт і наявних ресурсів його подальшого розвитку а по-друге, перевищення ефекту від використання прогнозу над витратами на його розробку;

– принцип безперервності включає коригування прогнозних розробок по мірі надходження нової інформації, а також контроль за домінуванням певних тенденцій у розвитку політичної ситуації чи політичних подій. Цей принцип у процесі здійснення прогнозу передбачає процедуру так званого проміжного огляду, необхідну «для забезпечення своєчасної зміни оперативної політики, заснованої на безпомилковому прогнозі». Проміжний огляд «дає можливість модернізувати прогноз, включаючи в нього нові події і здійснюючи перевірку джерел прогнозування і методології» [3, 82]. Як зазначає В.Горбатенко, суттєва модернізація короткострокового прогнозу, відбувається за умови надходження нової інформації або виникнення певної надзвичайної події у суспільному житті. Перегляд довгострокових прогнозів здійснюється за умови зміни базових даних, офіційної статистики, несподіваного руху вперед або відкату назад

внаслідок політичного реформування суспільства. Гнучке реагування на зміни через проміжний огляд дає можливість виправляти помилки, забезпечувати результативність політичних прогнозів, передбачити реальні наслідки політичних рішень [3, 82];

– принцип верифікації (перевірки) спрямований на визначення достовірності виробленого прогнозу. Цей принцип базується на трьох методологічних основах прогнозування – достовірності, точності і обґрунтованості [3, 72-83; 8, 503-504].

У науковій праці В.Горбатенка «Політичне прогнозування: теорія, методологія практика» (2006 р.) [3] ґрунтовно охарактеризовано методологічний арсенал політичного прогнозування. Доцільно назвати основні методи, що застосовуються у політичному прогнозуванні: метод порівняльного аналізу, колективної генерації ідей («мозкова» атака), методи моделювання, спостереження, опитування, експертних оцінок, історичної аналогії, побудови сценаріїв, екстраполяції та інтерполяції, метод гри, імітування, SWOT - аналізу, теорія хаосу як метод прогнозування та ін.

Аналізуючи теоретичні основи політичного прогнозування, доцільно узагальнити його основні функції. Вітчизняний науковець М.Головатий до таких відносить:

– нормативну – полягає у дотриманні певних показників і норм в ході прогнозу та намаганні реалізувати прогностичну модель;

– орієнтувальну – виражається у визначенні суб'єктом управління вірогідних і оптимальних напрямків діяльності та у вибіркового підході до інформації;

– попереджувальну – проявляється у процесі інформування органу управління стосовно можливих і реальних відхилень об'єкта від прогностичної моделі [2, 543].

Політологічний енциклопедичний словник визначає такі етапи здійснення політичного прогнозування: прогнозна орієнтація, збір та обробка даних за базовою моделлю, побудова пошукової моделі, оцінка достовірності і точності прогнозу, розробка рекомендацій [2, 543].

Поетапний цикл здійснення прогнозів у сфері політики дещо ширше визначає В.Горбатенко [3; 10] і виділяє десять основних етапів:

– перший етап включає розробку програми дослідження. У прогностиці його називають етапом передпрогнозної орієнтації (уточнення об'єкта дослідження, що передбачає вивчення його особливостей і змісту);

- другий етап передбачає побудову вихідної (базової) моделі прогнозованого об'єкта методами системного аналізу;
- третій етап зорієнтований на збір даних контексту прогнозування, так званого «прогнозного тла»;
- четвертий етап – побудова перед модельних сценаріїв, що передбачає формулювання проблем, які підлягають вирішенню у процесі здійснення прогнозу;
- п'ятий етап передбачає аналіз можливих альтернатив, а також створення серії гіпотетичних пошукових моделей методами пошукового аналізу з конкретизацією найбільш вірогідного значення;
- шостий етап включає побудову серії гіпотетичних нормативних моделей («дерево цілей» і «дерево рішень») згідно із заданими нормами, цілями, ідеалами;
- сьомий етап включає формування оцінки достовірності і точності, а також обґрунтованості (верифікації прогнозу) методами опитування експертів;
- восьмий етап передбачає розробку вірогідних сценаріїв стану об'єкта і вироблення рекомендацій для рішень у сфері управління на основі співставлення пошукових і нормативних моделей прогнозування;
- дев'ятий етап – експертиза підготовленого прогнозу і рекомендацій та їх доопрацювання з врахуванням обговорення; задача їх замовнику;
- десятий етап – співставлення матеріалів розробленого прогнозу з новими даними прогнозного контексту і започаткування нового циклу досліджень, оскільки політичне життя має властивість динамічно змінюватись.

Критично-конструктивного аналізу потребує питання формування практики впровадження раціонального політичного прогнозу на державному рівні.

Державне прогнозування економічного і соціального розвитку трактується вітчизняним законодавством як науково обґрунтоване передбачення напрямів розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів економічного і соціального розвитку [11, 342]. Прогнозні та програмні документи економічного і соціального розвитку розробляються на основі комплексного аналізу демографічної ситуації, стану використання природного, виробничого, науково-технічного та трудового

потенціалу, конкурентоспроможності вітчизняної економіки, оцінки досягнутого рівня розвитку економіки і соціальної сфери та з урахуванням впливу зовнішніх політичних, економічних та інших факторів і очікуваних тенденцій зміни впливу цих факторів у перспективі. Показники прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку є орієнтиром для розроблення суб'єктами підприємницької діяльності власних прогнозів, планів, бізнес-планів та інших документів [11, 342].

За сучасних умов нездатність прогнозувати означає нездатність реформувати [3, 8], а тому політична еліта і керівництво у своїх діях мають спиратися на науково обґрунтовані прогнози задля подолання кризових явищ в процесі європейської інтеграції і реформування українського суспільства.

Ця спроба структуризації теоретико-методологічних основ політичного прогнозування зорієнтована на забезпечення оптимізації процесів політичного прогнозування в Україні на науковому і державному рівнях. Від рівня політичного прогнозування залежить ефективність планування і управління за нинішніх складних суспільних умов. Політичне прогнозування покликане бути елементом системного вдосконалення українського суспільства, виступати запорукою подолання кризових явищ і відповідно, негативних наслідків у всіх сферах суспільного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бей Г.А.* Прогнозування як категорія дослідження проблем майбутнього // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2012 р. : [мат. доповідей та виступів] / редкол. А. Конверський та ін. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2012. – Ч.9. – С. 83-85.
2. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю.С.Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-ге вид. – К., 2004. – 736 с.
3. *Горбатенко В.П.* Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. / В.П. Горбатенко. – К.: Генеза, 2006. – 400 с.
4. *Телешун С.О.* Політична аналітика, прогнозування і політичні консультації / С.О. Телешун, А.С. Баронін. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2001. – 80 с.
5. *Оборський О.* Сучасне політичне прогнозування: горизонти передбачуваності в контексті наростаючого хаосу / О. Оборський // Політологічний вісник. Зб. наук. праць. – К.: «ІНТАС», 2007. – Вип.29. – С. 293-309.

6. *Горбатенко В.П.* Політичне прогнозування: навчальний посібник / В.П. Горбатенко, І.О. Бутовська. — К.: МАУП, 2005. — 152 с.
7. Політологія: Підручник / За ред. Кулагіна Ю.І. — К.: Альтерпрес, 2002. — 612 с.
8. Політологія: підручник / За ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. — К.: «Академія», — 2006. — 568 с.
9. *Панарин А.С.* Глобальнополитическоепрогнозирование: учебник для студентоввузов / А.С. Панарин. — М.: Алгоритм, 2000 — 352с.
10. *Горбатенко В.* Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування / В. Горбатенко // Людина і політика. — 2003. — № 5. — С.46-55.
11. Політологія:практикум / В.А. Гапоненко, Ю.В. Лисенко. — К.: КНЕУ, 2014. — 356, [4] с.
12. *Ахременко А.С.* Политическийанализ и прогнозирование: учебн. пособие / А.С. Ахременко — М.: Гардарики, 2006. — С 23.
13. *Бутовська-Глюшко І.О.* Сутність, методи і критерії ефективності політичного прогнозування / І.О. Бутовська-Глюшко // Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. — 2005. — № 1. — С. 108-114.
14. *Ващенко К.* Врахування громадської думки при складанні політичного прогнозу в сучасних українських реаліях / К. Ващенко // Вісник Сев. ДТУ.— Вип. 91.— Політологія: збірник наукових праць — 2008.
15. *Горбатенко В.* Еволюція футуроорієнтованого потенціалу суспільно-політичної думки /В. Горбатенко // Політичний менеджмент. — 2004. — № 4. — С.47-56.

Лысенко Ю.В. Теоретические основы политического прогнозирования.

В статье рассматриваются теоретические основы политического прогнозирования. Определяется сущность и роль политического прогнозирования в развитии украинского общества.

Ключевые слова: прогноз, политическое прогнозирование, типы прогнозов, государственное прогнозирование, принципы политического прогнозирования, методы политического прогнозирования, функции политического прогнозирования, этапы политического прогнозирования.

Lysenko Yu.V. Theoretical foundations of political lprognostication.

The article discusses the theoretical basis of political prognostication. In the article the nature and role of political prognostication the development of Ukrainian society.

Keywords: prognosis, political prognostication, types of prognostication, state prognostication, principles of political prognostication, methods of political prognostication, functions of political prognostication.